

**ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ М. АНДРІЄВСЬКОГО
У КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНОГО ТА ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО
РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ
ПРАКТИКИ (ДО 100-РІЧЧЯ З ДНЯ НАРОДЖЕННЯ)**

Розглянуто метод, специфіку та значення освітньо-виховної роботи знаного полтавського педагога М. Андрієвського та можливості застосування його педагогічного доробку в реалізації євроінтеграційних засад в освітньому просторі України. Висвітлено зміст та методiku його управлінської діяльності, новаторський підхід до виконання управлінських завдань в умовах інтернатного закладу, що будувався на ідеї поєднання педагогічного, учнівського та батьківського колективів у єдиний шкільний колектив. Проаналізовано зміст громадсько-культурної та просвітницько-публіцистичної роботи М. Андрієвського. Наголошено на вагомому педагогічному й соціокультурному значенні діяльності педагога, його інноватики для гуманізації системи освіти другої половини ХХ століття та у реформуванні освітньо-виховного простору сьогодення.

Ключові слова: Михайло Костянтинович Андрієвський, педагог-новатор, інтернатна система освіти, Гадяцька загальноосвітня школа-інтернат імені С. П. Кочергіна, виховання дітей-сиріт, інноваційна діяльність, євроінтеграційні процеси.

Важливою й необхідною умовою інтеграції національного освітнього простору України в європейську освітню систему є розбудова освіти на гуманістичних засадах західної цивілізації. Широкий спектр наукових розвідок щодо осмислення європейських цінностей та долучення до них у процесі формування єдиної європейської системи освіти в її розмаїтті національних освітніх галузей висвітлює проблеми багаторівневості та безперервності, якості, ефективності та доступності освіти. Особливо це стосується освітньо-виховних умов організації роботи з дітьми, що опинилися в складній життєвій ситуації: біологічних та соціальних сиріт; дітей, що не мають можливості отримати належний догляд і виховання в родині; дітей, які через різні причини й обставини виявляють ознаки девіантної чи деліквентної поведінки тощо.

Для повноцінного розвитку особистості дитини з певним складним життєвим досвідом велика увага приділяється відстоюванню її інтересів та створенню найбільш сприятливих умов, максимально наближених до сімейних, що передбачено Національною стратегією реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки. Перепрофілювання шкіл-інтернатів на невеликі інституції (до 10 осіб) та створення сімейних моделей установ

суспільного виховання для дітей-сиріт та дітей з певними соціально-психологічними проблемами сприятимуть подоланню психологічних труднощів, сенсорної та соціальної депривації; дозволятимуть широко застосовувати методи родинного виховання на основі міжособистісних стосунків, трудових обов'язків, сімейно-побутової культури тощо.

Звернення до досвіду навчально-виховних установ для дітей-сиріт ХХ століття, напрацювань знаних педагогів минулого, їхніх теоретичних і практичних розвідок з проблем суспільного виховання дітей, що опинилися в складних життєвих ситуаціях, може надати немало цікавих матеріалів у контексті інноваційного та євроінтеграційного розвитку соціально-педагогічної практики сьогодення. Яскравий досвід педагогічної та організаційної діяльності, новаторський підхід до розвитку, виховання й соціалізації дітей-сиріт в умовах суспільних навчально-виховних закладів залишив в історії української педагогіки Михайло Костянтинівич Андрієвський, відомий полтавський педагог, який упродовж 36 років працював на посаді директора Гадяцької загальноосвітньої школи-інтернату імені Є. П. Кочергіна. Чимало характеристик його педагогічної спадщини становить суттєвий інтерес у справі вдосконалення та євроінтеграційного розвитку сучасної освітньої практики і, насамперед, у контексті інституційної перебудови сучасної системи піклування про дітей-сиріт.

Одним із перших М. Андрієвський висловлював ідеї необхідності формування атмосфери родини як основного шляху гармонійного розвитку особистості вихованця. Він уважав, що на процес духовно-морального зростання особистості дитини, її світорозуміння, самопізнання, повноцінний інтелектуальний та фізичний розвиток ефективні педагогічні впливи мають засоби родинного виховання. У своїх статтях, виступах, доповідях, у книзі «Прилучення до життя» М. Андрієвський неодноразово вказував, що психолого-педагогічні особливості вихованців школи-інтернату, які вже мають певний негативний життєвий досвід, потребують спеціальних поступових корекційно-реабілітаційних заходів з усунення наслідків соціальної та родинної депривації [1, с. 144]. Педагог писав, що «непрості дитячі долі, які його оточували, хвилювали, турбували, змушували шукати шляхи для того, щоб школа-інтернат стала для всіх чотирьохсот дітей рідною, близькою, теплою, своєю домівкою...» [1, с. 143]. Для виконання поставлених завдань М. Андрієвський, згуртував педагогів і вихователів, соціальні, медичні, господарські служби школи-інтернату, батьківський комітет та опікунську раду в єдиний колектив однодумців.

Створення чітко організованої системи соціальних, трудових відносин, в яку вихованці включалися з перших днів перебування у школі-інтернаті, допомагало у вихованні достатнього рівня самостійності; сприяло розвитку духовних, моральних, фізичних

якостей, творчих здібностей дітей; надавало можливість засвоїти певні норми і правила соціуму, оволодіти досвідом поведінки та навчитися виконувати певні функції, необхідні для реалізації особистості в суспільстві та повноцінної життєдіяльності у майбутньому. М. Андрієвський писав, що «причина безініціативності, пасивності підлітка найчастіше криється не в бажанні, а в невмінні виявити себе. Кому ж, як не нам, педагогам, допомогти у цьому вихованцям?.. Адже інтернат – велика родина, і ми прагнемо, щоб діти не були позбавлені тепла і затишку, максимально наближеного до атмосфери хорошої сім'ї» [2, с. 73].

Створюючи внутрішкільні колективи, подібні до родинних (різновікові групи для виконання завдань із самообслуговування, самоврядування, суспільно корисної трудової діяльності), М. Андрієвський мав на меті допомогти дитині швидше адаптуватися до нових умов життя, до виконання сімейних ролей і певних обов'язків та індивідуальних доручень. Піклування старших вихованців про молодших у різновікових групах, закріплення за ними постійного складу вчителів і вихователів, робота з благоустрою школи та прилеглої території, праця на навчально-дослідних ділянках та на шкільній тваринницькій фермі, у теплиці, в розаріумі, у шкільному садку задавали загальну мету, спонукали до співпраці, об'єднували дітей і посправжньому їх ріднили, формували певні позитивні традиції та сімейні ритуали, запропоновані самими вихованцями. Так, традиційними заходами стали в Гадяцькій школі-інтернаті щотижневі лінійки для оголошення підсумків роботи (урочистий ритуал яких М. Андрієвський називав «духом дитячого самовиявлення») [2, с. 82]; зустрічі з випускниками різних років; щорічні святкування Дня народження школи-інтернату та Дня бабусь і дідусів; Свято яблуневого саду та багато інших.

По-родинному тепло й цікаво проходили і засідання вечірніх клубів «Поговоримо по щирості», «Мамині поради», «Подружка», «Ровесник», на які запрошували психологів, акторів, спортсменів, цікавих людей різних професій [3, с. 36-41]. Сучасний вихователь може знайти підтримку в М. Андрієвського також у питанні щодо обґрунтування системи моральних цінностей, які повинні лягти в основу поведінки молодої людини. Йдеться, певна річ, про загальнолюдські, позаісторичні цінності, які, переконаний педагог, не регулюються законом, а є природними. М. Андрієвський приділяв глибоку увагу моральному вихованню особистості, робив акценти на необхідності таких життєвих чеснот як чесність, справедливість, відповідальність, працелюбність тощо.

Значний інтерес для модернізації вітчизняної освітньої системи становлять ідеї М. Андрієвського щодо трудового виховання. Він наголошував на трудовому вихованні школярів як на найважливішому

складникові навчально-виховного процесу в інтернатних закладах освіти, яке розглядалося як цілеспрямований систематизований процес, що має забезпечити соціально-психологічну та практичну готовність дитини до трудової діяльності, виробити певні моральні, інтелектуальні, фізичні якості, сформувати особистість дитини, здатної адаптуватися у реаліях соціуму після закінчення школи-інтернату.

Розробляючи форми, засоби, методи, розкриваючи сутність трудового виховання школярів в умовах інтернатних закладів освіти, М. Андрієвський указував на специфічні особливості формування основних компонентів трудової діяльності, їхню складну психологічну структуру при виборі ефективних методів роботи з дітьми-сиротами, а особливо із соціальними сиротами, що сприятиме не тільки поглибленому вивченню основ наук, вирішенню проблем виробничого навчання і професійної підготовки, а й формуванню свідомого ставлення до праці, активної життєвої позиції, що було і залишається, на думку педагога, основною метою трудового виховання, яке нерозривно пов'язане з загальним розвитком особистості – моральним, інтелектуальним, естетичним, фізичним.

Новаторський підхід М. Андрієвського до вирішення проблем соціалізації особистості вихованців загальноосвітніх інтернатних закладів полягає у виборі різних видів трудової діяльності школярів (навчальної, дослідницької, продуктивної, суспільно корисної, самообслуговуючої тощо) як посиленої форми участі в суспільному житті, засобу пізнання дійсності, взаємин дорослих, соціальних ролей та функцій, що сприяє формуванню й удосконаленню моральних переконань, підвищує активність, свідомість, самостійність, критичність та адекватність самооцінки, збагачує емоційно-вольову сферу школяра. «Я вважаю головним, – писав М. Андрієвський, – щоб дитина повірила в свої сили і здібності, глибоко усвідомила, що в неї є всі можливості стати повноцінною людиною, побудувати цікаве, захоплююче і радісне життя. Якщо учитель досягне цього – можна сміливо вважати, що основний обов'язок він виконав чесно» [4, с. 3].

Діяльність М. Андрієвського відіграла вагомий роль у гуманізації радянської системи інтернатів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Новаторський підхід до вирішення завдань системи державної опіки над дітьми-сиротами, дітьми, які залишилися без батьківського піклування, дітьми з неповних або багатодітних родин М. Андрієвський, дещо випереджаючи свій час, у своїй науково-практичній діяльності послідовно проводив з позицій дитиноцентризму – гуманного ставлення до дітей, які потребують особливої уваги. Педагог одним із перших проголосив максимуму необхідності формування родинної атмосфери як основної умови повноцінного розвитку особистості. Більше того, М. Андрієвський активно пропагував та впроваджував ідею всебічного й гармонійного виховання особистості,

на державному рівні закликав до реформування тогочасної системи інтернатної освіти.

Актуалізована М. Андрієвським гуманістична ідея всебічного й гармонійного виховання особистості не втрачає своєї актуальності і сьогодні. Ідея всебічного й гармонійного виховання співзвучна нашому часові оновлення та подолання застарілих стереотипів, динамічних змін у всіх сферах суспільного життя. Її дослідження свідчить, що вітчизняна педагогічна думка формувалася як складова європейської освітньо-виховної традиції. У наші дні досліджувана ідея, збагачена надбаннями століть, зберігає свою людинотворчу сутність, хоча її історія сповнена глибокого драматизму, перемог і поразок. Зосередження людства в умовах сьогодення на особистості, інтеграція Української держави до європейської спільноти забезпечили визнання й необхідність вивчення ідеї, стали об'єктивним явищем педагогічної реальності й підґрунтям її подальшого розвитку. Формування різних граней особистості в їх гармонійній єдності є надзвичайно складним завданням не лише для практики, але й для теорії виховання. Невипадково ця проблема викликала й викликає жваві дискусії і навіть розгубленість серед спеціалістів. Але ці суперечності, як указував Б. Год, не мають бути підставою для відмови від ідеї всебічного й гармонійного виховання, а лише привертають увагу до неї як до складного педагогічного феномену [5, с. 4, 395].

В основі педагогічної концепції М. Андрієвського була ідея комплексності усіх напрямів виховання: розумового, морального, трудового, патріотичного, інтернаціонального, екологічного, естетичного, фізичного. Відомо, що в основу поняття комплексного підходу до виховання покладено наукове положення про діалектичну єдність одиничного й загального, частини й цілого, висловлено всезагальний зв'язок явищ та їхня цілісність. Положення про цілісний підхід до явища, що вивчається; про всебічність його вивчення через встановлення взаємозалежностей і взаємозв'язків окремих складових його частин; про те, що в кожному окремому іманентно присутня особливість, сутність загального і, навпаки, кожне окреме, органічно вплітаючись в загальне, водночас набуває сутності і властивостей загального, збагачує його якісно своїми характеристиками, – це діалектичне положення і складає методологічну основу комплексного підходу до виховання, до проблеми всебічного розвитку особистості в процесі виховання.

Цінним, на наш погляд, є досвід М. Андрієвського щодо проведення профорієнтаційної роботи та популяризації ідей політехніцизму. Педагог зробив вагомий внесок у розробку складної науково-практичної системи профорієнтаційної роботи, її інформаційної і методичної основи, яку складають глибокі знання змісту і умов професійної діяльності, перспективи розвитку професій, форм та умов їх

здобуття, правильні уявлення школярів про вимоги професій до психофізіологічних та особистісних якостей людини, психодіагностична оцінка індивідуально-психологічних особливостей людини. Знайти оптимальне сполучення особистісних бажань і суспільних потреб – основна мета всієї системи профорієнтаційної роботи, яка на сучасному етапі перебудови інтернатних закладів освіти має найважливіше значення в системі соціального виховання дітей з певними життєвими проблемами. Конкретність, цілеспрямованість, планомірність і науково-методична забезпеченість професійної орієнтації, що характеризує теоретико-практичний доробок М. Андрієвського, може бути використано для подальшого вирішення проблем організації професійної орієнтації школярів в умовах загальноосвітніх інтернатних закладів та збагатити національний педагогічний досвід.

Необхідно також зазначити, що в Гадяцькій школі-інтернаті М. Андрієвський приділяв велику увагу організації та роботі науково-теоретичного семінару з вивчення спадщини відомих науковців минулого і психолого-педагогічного семінару за участю викладачів кафедри психології та педагогіки Полтавського педагогічного інституту імені В. Г. Короленка. Там неодноразово проводилися виїзні засідання кафедр педагогічної майстерності, педагогічних технологій, педагогіки і психології, де науковцями надавалися консультації із різних проблем організації навчання й виховання школярів в умовах інтернатної установи. Гадяцька школа-інтернат стала опорною з усіх питань навчально-виховної роботи не лише в Полтавській області, а й у масштабах країни. Її часто відвідували іноземні делегації з різних країн світу: Німецької демократичної Республіки, Польщі, Чехословаччини, Болгарії, Венесуели, Куби [3, с. 55]. Перша пересувна виставка як нова форма вивчення та поширення передового педагогічного досвіду, організована Полтавським інститутом удосконалення вчителів, була присвячена діяльності педагогічного колективу Гадяцької школи-інтернату. Дуже точно і ємко було охарактеризовано педагогічну й управлінську діяльність М. Андрієвського у листі заступника завідувача Полтавського облвню М. Лейка до Міністерства освіти Союзу РСР: «Гадяцьку школу-інтернат часто називають по імені її директора – школою Андрієвського. При цьому мають на увазі не просто будинок, де вчать хлопчики і дівчатка, а систему виховання, напрямок педагогічної думки, комплекс педагогічних прийомів і заходів. «Школа Андрієвського» – в цих словах визнання надбань Михайла Костянтиновича, його незаперечного авторитету. Адже в тому, чим живе колектив, в усіх його пересічних і великих справах, пошуках, тривогах, радощах – в цьому відчувається жива присутність директора, його воля, стиль, спрямовуюча тверда рука. Очолити школу-інтернат, він наполегливо й цілеспрямовано творив, формував, удосконалював її...» [6, арк. 3].

Амплітуда напрямів діяльності М. Андрієвського була досить широкою: від освітньо-виховної та організаційно-педагогічної до наукової, громадсько-культурної та просвітницько-публіцистичної. Педагог був різносторонньою особистістю, а широкий спектр його ініціатив виявляв різні грані його педагогічної концепції. Будучи лідером та новатором в організації інтернатної освіти на Полтавщині, педагог не обмежував свою діяльність шкільним кабінетом. Він брав активну участь в різноманітних культурно-просвітницьких заходах, державно-політичному житті, активно публікувався в загальнодержавних, науково-педагогічних та інших періодичних виданнях. Він вів активне громадське життя: неодноразово обирався депутатом обласної і районної Рад народних депутатів, депутатом Верховної Ради СРСР; очолював обласну раду вчителів; був делегатом всесоюзних і всеукраїнських з'їздів працівників освіти. Слід вказати, що громадсько-просвітницька та публіцистична діяльність були для М. Андрієвського додатковою можливістю вирішувати проблеми освіти. Так, за його пропозицією до Конституції СРСР 1977 року було внесено уточнення щодо трудового навчання й виховання школярів.

Отже, необхідно підкреслити, що педагогічна спадщина М. Андрієвського сьогодні набуває особливої актуальності. Значну цінність для удосконалення сучасного освітнього методу становлять положення педагогічної концепції М. Андрієвського про психолого-педагогічні умови організації освітнього процесу в інтернатних закладах освіти, технології організації учнівського самоврядування, рекомендації щодо інтеграції соціальних та освітніх послуг як шляху втілення людиновимірних пріоритетів педагогічної діяльності. Значний інтерес також становить досвід М. Андрієвського щодо шляхів мотивації молоді до трудової діяльності, методики подолання педагогічної занедбаності, методів і форм поєднання теорії та практики (праця на навчально-дослідних ділянках, у теплиці, на тваринницькій фермі, гурткова робота, навчальні екскурсії тощо). Вагому практичну цінність для удосконалення організаційно-педагогічних засад навчально-виховної діяльності сучасних закладів освіти становлять ідеї та діяльність М. Андрієвського щодо досягнення гармонії традицій та інновацій в управлінні закладом освіти, шляхів самоорганізації колективу, методів активізації дослідницької роботи молоді. Педагогічна та громадсько-просвітницька робота М. Андрієвського, його науковотеоретичні напрацювання та багаторічний досвід практичної діяльності в галузі соціального виховання дітей в умовах інтернатної установи є дорогоцінним вкладом в розвиток історико-педагогічної науки періоду другої половини ХХ століття, який суттєво вплинув на формування парадигми соціально-педагогічної теорії та практики сьогодення, та може надати немало цікавих матеріалів на етапі її інноваційного та євроінтеграційного розвитку.

Джерела і література

1. Андриевский М. К. Интервью / Майорчик В. Путевка в жизнь: Народом призванные : книга интервью. Харьков : Прапор, 1982. С. 138–146.
2. Андрієвський М. К., Павелко В. В. Прилучення до життя. Київ : Політвидав України, 1979. 102 с.
3. Беседа В. М., Галушка Н. А., Кущенко А. Л., Беседа О. Г. Історія Гадяцької школи-інтернату. Гадяч : Вид-во «Гадяч», 2008. 136 с.
4. Сердюченко Г. Його покликання. Зоря Полтавщини. 1968. № 181. С. 3.
5. Год Б. В. Ідея всебічного й гармонійного виховання особистості в епоху європейського Відродження : дис. ... д-ра пед. наук : 13. 00. 01 / Харк. нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2005. 537 с.
6. Лист заступника завідувача Полтавського облвно М. Лейка на ім'я заступника Міністра освіти УРСР Ніколаєнка І. В. від 18 червня 1974 р. № 02/1920 щодо виконання наказу Міністерства освіти Союзу РСР № 22 від 5 березня 1973 року «Про заходи до поліпшення роботи шкіл-інтернатів». Державний архів Полтавської області. Ф. Р-4298. Оп. 8. Спр. 118. Арк. 1–9.

УДК 821.161.2.09Коваленко

Олександра Неділько

**(Науковий керівник: учитель географії Полтавської гімназії № 8 імені Панаса Мирного Пархоменко Л. В.)
(Полтава)**

ЗІРКА ПОЛТАВСЬКОЇ НАРОДНОЇ НИВИ: ГРИГОРІЙ КОВАЛЕНКО НА ТЛІ ЕПОХИ

У роботі представлено дослідження діяльності письменника, громадського і культурного діяча, видавця, дослідника історії та етнографії, художника, народного лікаря Григорія Олексійовича Коваленка на ниві народної освіти і культури. Особливу увагу авторки приділено діяльності Григорія Коваленка на посаді очільника Полтавського осередку «Просвіта» та всьому спектру її роботи.

Ключові слова: Григорій Коваленко, Микола Дмитрієв, журнал-тижневик «Рідний край», місячник «Життя і знання», «просвіта», I Всеукраїнському з'їзді «Просвіт».

У 2022 р. виповнюється 154-та річниця від дня народження одного із найбільш працьовитих українців-інтелігентів кінця ХІХ – початку ХХ століття, письменника, громадського і культурного діяча, видавця, дослідника історії та етнографії, художника, народного лікаря Григорія Олексійовича Коваленка. Життєвий і творчий шлях цього, воістину «невтомного трударя народної ниви Полтавщини», насправді є недостатньо дослідженим та висвітленим [3]. А між тим, саме йому у буремні роки Української революції 1917–1921 рр. судилося опікуватися народною освітою Полтавщини, займатися дослідженням і популяризацією минувшини тощо. Сьогодні, дослідження такого